Ата-аналар өчен консультация ИМС 15

2-3 ЯШЬЛЕК БАЛАЛАР ӨЧЕН БАРМАК УЕННАРЫ.

консультация үзәге белгече,
өлкән тәрбияче
Әмирова Гөлсояр Рәисовна

Уен эшчәнлеге- мәктәпкәчә яшьтәге бала үсешендә зур этәргеч . Балалар өчен уен тирәлеген булдыру мөһим шарт булып тора. Мәктәпкәчә яшь чорындагы уеннар эчтәлегеннән чыгып, уенннарның берничә төрен күрсәтергә була. Аларның үзләренә генә хас атрибутлары, уен кирәк-яраклары була.

Күпсанлы тикшеренүләр һәм күзәтүләр кул бармаклары хәрәкәтләре үсеше дәрәҗәсенең сөйләм үсеше дәрәҗәсе белән туры килүен дәлиллиләр. Сөйләм үсеше җитлекмәгән күпчелек балаларда кул хәрәкәтләренең зәгыйфьлеге (төгәлсезлек) күзәтелә. Авазларны әйткәндәге кимчелекләр – балага начар тәэсир итә, ул эченә йомыла, кырыслана, тынгысызга әверелә, аның кызыксынучанлыгы кими. Баланың телен ачуда, сөйләмен формалаштыруда бармак уеннары аерым урын алып тора. Бармак күнегүләре һәм бармаклар белән ритмик хәрәкәтләр ясау баш миенең сөйләм өчен җавап бирүче өлкәсенең ярсынуына һәм сөйләм зоналары эшчәнлеге көчәюгә китерә. Нәтиҗәдә сөйләм усешеннә уңай тәэсир ясала.

Бармак уеннары – өлкәннәр белән балаларның үзенчәлекле аралашу, күңел ачу чарасы. Бишек җырлары баланы тынычландыру, юату өчен кулланылса, бармак уеннары, киресенчә, баланың күңелен күтәрү, кәефен яхшырту, көлдерү чарасы булып тора. Ул баланың бармак хәрәкәтләре үсешенә дә ярдәм итә. Балаларның психикасын өйрәнүче галимнәр “бармак хәрәкәтләре үсеше нормада була” дип саныйлар.Димәк, бармакларның сөйләм үсешенә дә тәэсире зур. Бармаклар белән төрле күнегүләр ясау, аларны төрлечә хәрәкәтләндерү – баланың сөйләмен үстерүдә уңай шарт булып тора.

Кул чуклары өчен күнегүләр ясатканда нәниләрнең яшь үзенчәлекләрен истән чыгарырга ярамый. Гадирәк уеннардан башларга кирәк. Мәсәлән, “Күрешү” уены. Бу уен бармакларның исемнәрен хәтердә калдырырга да ярдәм итә. Баш бармакның очы имән бармакка тидерелә. “Исәнме, имән бармак” һәм шулай итеп баш бармак калган барлык бармаклар белән исәнләшеп чыга.

Бармак моторикасын ныгыту өчен үз эшемдә бармак уеннарына аеруча зур игътибар бирәм. Түбәндә балалар 1улана торган бармак уеннары тәкъдим итәм.

1. Без кәбестә турыйбыз, (бармак чуклары белән кисү хәрәкәтләре ясау)
   Кишерен дә уабыз, (кулны йодрыклап, уу хәрәкәтләре ясау)
   Тозларны да сибәбез, (тоз сибү хәрәкәте)
   Кәбестәне кысабыз. (учларны йодрыклау һәм ачу хәрәкәтләре)
2. Карга килде – казан асты,
   Торна килде – тоз салды,

Саескан килде – салма салды

Күгәрчен килде – куп ашады,

Аккош килде – туймый калды,

Кетер-кетер, казан төбен кимерер.

3. Биек нарат астында куркак куян утыра (бер кул – “нарат”(кул чугы өскә караган, бармаклары аерылып тора), икенче кул – “куян” (имән һәм урта бармаклар –“куян колагы”, ә калган бармаклар кысылып тотыла)

4. Бармакларны эләктерәбез,

Терсәкләрне күтәәбез,

Килеп чукты чыршы,

Сөендереп безне. (кулларны эләктереп тотырга, уч төпләре бер-берсенә почмак астында, бармакларны алга чыгарырга, терсәкләрне гәүдәгә терәмәскә).

5. Кәҗәкәй. Әлеге уенны бала өлкәннәр сөйләмен аңлый башлагач ук уйный башлый. Кул “кәҗә” ролен башкара. Учны аска таба каратып бармаклар йодрыклана, ә баш бармак белән чәнчә бармак алга таба сузыла. Бу вакытта түбәндәге шигырь юллары әйтелә:

Кәҗ, кәҗ, кәҗәкәй,
Минем улым (кызым) бәләкәй,
Ул – акыллы, ул – тәтәй,
Тимә аңа, кәҗәкәй!

Соңгы сүз әйтелгәч, бармаклары бөгелгән “кәҗә” “Сөзәм, сөзәм, сөзәм!” — дип, бала тәненең кайсы да булса бер өлешен жиңелчә генә кытыклый. Бала чыркылдап көлә.

6. Туп. Түгәрәкләндерелгән уч төпләре туп рәвешендә бер-берсе белән тоташа. Бер бала “тубын” икенче баланың кул өстенә куя. Алар кара-каршы басып, “туп” чөеп уйныйлар:

Рөстәм, сиңа туп бирәм,
Әйдә, уйныйбыз бергә,
Кирәк аны, чөеп-чөеп,
Тотып ала белергә.

7. Песием, песием… Бер бала икенче балага кул сыртын сузып тора. Икенчесе: “Песием, песием, песием” дия-дия, аның кул аркасын сыйпый да кинәт; “Прес-с!” дип, жиңелчә генә аның кулына сугып ала. Бу вакытта бала тиз генә кулын тартып алып өлгерергә гиеш. Әгәр кулын алып өлгерсә, ул — жиңүче, өлгермәсә — отылган була. Рольләр алмашына һәм уен дәвам итә.

Ясалган күнегүләр кул чугы һәм бармаклар ныгуга китерә, ә бу үз чиратында киләчәктә язу күнекмәләрен жиңелерәк үзләштерергә ярдәм итә. Шуны истән чыгармаска кирәк: вак моториканы ныгытуга файдалы булсын өчен, бармак уеннары һәрвакытта да чиратлап ике кул белән кабатлана.

Уеннар аша татар телендә сөйләм телен үстерү.

Ата-ананың төп бурычы балаларны рухи яктан бай, физик яктан сәламәт итеп үстерү. Алар төрле юллар белән тормышка ашырыла. Шулар арасында иң әһәмиятлесе – уеннар. Уен – ул бала эшчәнлегенең, тормышының аерылгысыз өлеше.

Уен балаларны кызыксындыра, иҗатын үстерә. Җитез, өлгер, зирәк булып үсәргә ярдәм итә. Уен вакытында баланың сөйләм теле үсә, сүз байлыгы активлаша. Уен вакытында берүк сүзне күп тапкырлар ишетеп баланың сөйләм теле байый, камильләшә.Уенның ниндиләре генә юк? Сүзле, дидактик уеннар, хәрәкәтле, рольле – сюжетлы һәм әлбәттә халкыбызның милли татар халык уеннары.

Татар телен өйрәтүче тәрбияче өчен уен – балаларны яхшырак аңлау, аларга тагын да ныграк якынаю чарасы да. Чөнки уен вакытында баланың сәләтен, барлык мөмкинлекләрен яхшырак күреп була.

Кече балалар өчен кирәк-яраклар, төрле җиһазлар, кулланмалар алдан ук әзерләп куела. Мәсәлән кулланыла торган уенчыклар, муляжлар, рәсемнәр, компьютер биремнәре, видео-аудиоязмалар. Аларның төрле һәм ачык төстә булуы ихтимал. Балалар уен барышында әлеге әсбапларны үз күзләре белән күрәләр, тотып карыйлар, үзләре катнашып уйныйлар. Бу үз чиратында сүзләрне, төсләрне истә калдырырга ярдәм итә, балаларны активлаштыра, өйрәнелә торган материалга кызыксыну уята. Балаларның татар телендә сөйләм телләрен үстерә.

Кече яшьтәге балалар индивидуаль, парлы, группалы, коллектив уеннарда кулланыла. Шунысын да әйтеп узарга кирәк, әгәр беренче уен татар бию көенә сикереп, йөгереп, биеп башкарылса; икенче уен тыныч мохиттә урыннарда башкарылса отышлы.

Балалар белән яратып уйналына торган татар халык уеннары: «Түбәтәй», «Кәрия – Зәкәрия», «Мияу – мияу нинди төс», «Ак калач», «Яулык салыш», «Чума үрдәк, чума каз», «Төймә җыябыз», «Очты, очты», «Бармак», «Миңлебай», «Йөзек салыш» һ.б.

Дидактик уеннар: «Чынаякның парын тап», «Әбием сандыгы», «Яфраклар», «Чәчәкләр», «Кар бөртекләре җыю», «Әйе, юк», «Нәрсә юк?», «Зур-кечкенә», һ.б.

Шулай ук өстәл һәм бармак театрлары уйнау балаларга кызыклы, төрле курчаклар аларны җанландырып җибәрә. «Бу бармак бабай», «Бу бармак кыяр», «Бу бармак груша», «Бармак, бармак кайда булдың?», «Баш бармагым туп була»,

Татар телендә уеннар уйнау балаларны саф татарча аралашуда кулланырлык итеп сөйләшергә этәрә. Татар теленә кызыксыну уята.